

P.Herm. 6 (IV n. Chr.): Brief van Besodorus aan Theophanes

Niet-literaire, documentaire teksten – ‘papyri’, zoals ze vaak genoemd worden – zijn bij het brede publiek misschien wat minder bekend, maar daarom niet van minder belang. De teksten, die grotendeels in het droge woestijnzand van Egypte bewaard zijn gebleven, vormen een centrale bron voor onze kennis van o.m. de administratie, economie, taal en religie van de oudheid. Ze zijn in grote getale bewaard, en betreffen een uitgestrekte periode in de geschiedenis van de oudheid, van de vierde v. Chr. tot de achtste eeuw n. Chr.

Ook voor de *petite histoire* is dit corpus van grote interesse: zo geven de teksten ons een directe inkijk in de emoties van alledaagse mensen. Vooral in informele, persoonlijke brieven vinden we uitdrukkingen van zowel positieve als negatieve emoties (zie recent CLARYSSE 2017). Twee *topoi* die in heel wat brieven tot uitdrukking komen zijn de fysieke afwezigheid van de correspondent en het gemis dat daarmee gepaard gaat, en vriendschap ten overstaan van de correspondent, thema's die in de context van deze bundel goed op hun plaats zijn.

Om beide thema's te illustreren heb ik gekozen voor een brief uit de vierde eeuw n. Chr. (P.Herm. 6), die geschreven werd door een zekere Besodorus (letterlijk betekent die naam ‘geschenk van de (Egyptische) god Bes’). De brief is gericht aan Theophanes, *scholasticus* (advocaat) en vooraanstaand inwoner van de stad Hermopolis Magna, waar hij een aantal publieke functies bekleedde.

Theophanes is onder papyrologen en oudhistorici vooral bekend o.m.v. zijn reis van Hermopolis naar Antiochië (zie MATTHEWS 2006), die gedateerd wordt in de periode 317-323 n. Chr. Tijdens die reis werden hem verschillende brieven toegestuurd, waaronder ook die van Besodorus, waarvan ik hier het eerste en laatste gedeelte reproduceer en vertaal (voor een kritische uitgave van de tekst, zie REES 1964):

(Il. 1-13) τῷ δεσπότῃ μου καὶ ἀδελφῷ Θεοφάνει Βησόδωρος πλεῖστα χαίρειν. ἦν ὡς ἀληθῶς μοι πόθος τις καὶ πολὺς ἐνκειμένος τῇ διανοίᾳ μου, ἄδελφε κύριε, ὃς τῇ σῇ κατὰ τὴν πόλιν ἐκάστῃ ἐπιφανείᾳ τε καὶ λαμπρότητι τὸ ἀναπύμπλασθαι ἡδονῆς καὶ τῶν βουλομένων τυχεῖν διὰ μόνης τῆς ὀψεως παρεσκεύαζεν· νῦν δ' ὁ βραχὺς οὗτος χρόνος τῆς ἀποδημίας ποθεινοτέραν τὴν θέαν ὁρᾶν εὐχομένοις ἡμῖν ἐμπεποίηκεν, ἐπεὶ καὶ ὁ ἐν τῷ καμμύειν χρόνος ἐλάχιστος ὢν πολὺς τις καὶ ἀμέτρητος τοῖς ἐρώσι καὶ ποθοῦσι διαφαίνεται. οὕτω τοίνυν τὸν ταυτὸν πάσχων, εὐχομαι τῆς τοιαύτης ἀπαλλαγῆναι ἐπιθυμίας, ἀφ' ἧς καὶ θεωρεῖν σε τάχιστα μοι συμβήσεται· ὡς γὰρ ἐπὶ τούτῳ διάκειμαι τοὺς πανταχόθεν ἐκάστοτε παρεπιδημοῦντας τῶν ξένων ἐρωτῶν ἔργον καὶ μακρὸν εἰπεῖν.

Aan mijn heer broeder Theophanes, Besodorus, gegroet. Waarlijk, ik had een verlangen naar u, dat zwaar op mijn gemoed drukte, mijn heer broeder, en dat bij elke heldere verschijning van u in de stad ervoor zorgde dat ik enkel en alleen al door u te zien vervuld werd van plezier en verkreeg wat ik wenste. Maar nu heeft deze korte periode van afwezigheid uw aanblik meer gewild gemaakt voor ons, die u wensen te zien, gezien zelfs de korte momenten doorgebracht tijdens het slapen onmetelijk lang lijken voor diegenen die liefhebben en verlangen. Welnu, gezien ik hetzelfde onderga, bid ik van dit verlangen bevrijd te worden, van zodra het mij te

beurt zal vallen u te zien. Hoe ik mij hierbij voel – ik, die bij elke mogelijke gelegenheid de vreemdelingen die van overal ter wereld komen om hier te verblijven ondervraag – kan ik u moeilijk zeggen (en het zou ook een tijd duren).

(Il. 26-34) ἔπειτα τῷ γε ὑψίστῳ θεῷ χάριν τινὰ καὶ πολλὴν εἶχον ἄν, εἰ ὅψει θεωρεῖν τὰ κατὰ σὲ πράγματα οἷός τ' ἦν ἐγώ, τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐξ ἀρχῆς σοι στειλάμενος· νῦν δὲ ὅπως δὴ ποτε τοῦτο σαφεστέρως ἀκοῇ δέξασθαι καὶ μαθεῖν τὰ περὶ σὲ πράγματα βούλομαι ὥς τάχιστα τε καὶ εὖχομαι. ἀσπάζομαί σε πολλάκις, ἄδελφε ψυχῆς ὡς ἀληθῶς, καὶ πάντας τοὺς σὺν σοὶ κατ' ὄνομα.
(tweede hand) ἔρρωμένον σε ἀπολάβοιμι, δέσποτα ἄδελφε, τῶν ἡμῖν βουλομένων ἐνδόξως τυχόντα.

Vervolgens zou ik de hoogste god ten zeerste danken, als het mogelijk zou zijn om met mijn eigen ogen te zien hoe het gaat met uw zaken, ik die van in het begin dezelfde weg als u bewandeld heb. Nu is het in elk geval mijn wens en hoop om op welke manier dan ook duidelijkheid te verkrijgen hoe de zaken ervoor staan, en dit zo snel mogelijk te vernemen. Ik groet u vele malen, echte broeder van mijn ziel, en ook al diegenen die bij u zijn bij naam.

Moge ik u gezond terugkrijgen, heer broeder, na datgene wat wij wensen op glorieuze manier verkregen te hebben.

Zowel inhoudelijk als vormelijk is dit een bijzondere brief. Besodorus' uitdrukking van zijn vriendschap voor en gemis van Theophanes in het eerste gedeelte van de tekst hebben zo'n intensiteit (met bij momenten zelfs een erotische ondertoon), dat sommige geleerden er een vroege reflectie inzien van de latere 'retoricisering' van het briefgenre. Anderen hebben gesuggereerd dat Besodorus' breedsprakigheid in het eerste gedeelte een specifieke retorische doelstelling heeft, met name het kracht bijzetten van zijn vraag naar meer informatie.

Zelf interpreteer ik de brief in de eerste plaats als een uitdrukking van *amicitia docta*. Dat aspect wordt onderlijnd door de talige vormgeving van de brief, die zeer doordacht is (zie MOSCADI 1970): de tekst bevat een groot aantal archaïserende uitdrukkingen, die in de gesproken taal al lang verdwenen waren (zo o.m. de partikels τε καὶ en τοίνυν, en de optatief ἀπολάβοιμι). Daar blijft het echter niet bij: Besodorus gebruikt woordenschat die elders in het papyrologische corpus afwezig is, en die directe parallellen heeft in literaire auteurs zoals Plato, Plutarchus en Paulus (zo o.m. πόθος "verlangen", ἐπιφάνεια "verschijning", θέα "aانبlik", en καμύειν "slapen"). Ook de briefformules hebben een nieuwe vorm gekregen: zo gebruikt Besodorus het ongewone ἔρρωμένον σε ἀπολάβοιμι "moge ik u in goede gezondheid terugkrijgen", in plaats van de standaardfrase ἐρρῶσθαί σε εὖχομαι "ik hoop dat je het goed stelt".

Die uitzonderlijke talige vormgeving wordt ook visueel gereflecteerd: Besodorus' brief is geschreven in een bijzonder verzorgd handschrift. De hand is niet die van Besodorus zelf, die zich op het eind van de tekst wel de moeite heeft getroost om persoonlijk de groetformule te schrijven, die los van de rest van de tekst staat. De brief bevat ook interpunctie, een fenomeen dat in persoonlijke brieven zo goed als nooit voorkomt.

Referenties

Clarysse, W. 2017. Emotions in Greek private papyrus letters. *Ancient Society* 47, 63-86.

Matthews, J.F. 2006. *The journey of Theophanes*. New Haven.

Moscadi, A. 1970. Le lettere del' archivio di Teofane. *Aegyptus* 50, 88-154.

Rees, B.R. 1964. *Papyri from Hermopolis and other documents of the Byzantine period*. London.